

30 DESEMBRE 1870: MOR EL GENERAL PRIM

- PRIM, CAP DE GOVERN I FIGURA CABDAL DEL LIBERALISME DECIMONÒNIC, PATEIX UN ATEMPTAT MORTAL -

Auca titulada *Vida del valiente General D. Juan Prim, Marqués de los Castillejos*
1863

Autor: M. Quesada (xilògraf)

[ANC1-160-N-87](#)

Descripció

La imatge correspon a una auca de quaranta-vuit vinyetes amb rodolins elaborada pel xilògraf M. Quesada. Va ser impresa per l'impremta Ramírez de Barcelona l'any 1863, en uns moments en què el general Prim s'estava consolidant com una figura emergent en el context de la política nacional.

Interès del document

És un document que ens permet observar gran part de la carrera política i militar de Joan Prim i Prats, figura cabdal del liberalisme decimonònic. El to de l'auca és panegíric, i recull la creixent popularitat del militar i polític reusenc.

Així mateix, també podem observar importants episodis de l'època, en els quals Prim va participar, de manera que l'auca ens permet identificar quines eren les característiques i la dinàmica de la política de l'època, en la qual el paper dels militars va ser clau tant com per garantir l'accés al poder com per defensar causes i programes polítics determinats.

Context

La primera meitat del s. XIX va ser una època de profunds canvis polítics, socials i econòmics. Es va assistir a la caiguda de l'Antic Règim i a la consolidació del liberalisme com a règim polític, social i econòmic. Aquest procés es coneix com a revolució liberal, o revolució burgesa, o liberal-burgesa, la qual s'allargaria tot al llarg del segle entrant en fases d'expansió, de guerres civils entre partidaris de l'absolutisme i el liberalisme (a Espanya van agafar el nom de guerres carlines) i de retrocés, sovint amb règims situats a mig camí de l'absolutisme i el liberalisme. Arrencant amb els aixecaments contra les tropes napoleòniques (Guerra de la Independència o del Francès, 1808-1814), van haver-hi nombroses revoltes i pronunciaments que seguien un model revolucionari basat en la participació popular, la direcció de les elits i l'articulació a través de juntes locals que es reunien en una Junta Central i fixaven les conquestes per mitjà d'una constitució.

Així mateix, la revolució liberal-burgesa va comportar canvis econòmics importants, com el progressiu desenvolupament del lliure comerç, de la naixent indústria i, a escala social, van començar a tenir lloc processos històrics rellevants, com la configuració d'una incipient classe obrera, el creixement demogràfic i urbà i l'aparició dels primers mitjans de comunicació moderns.

Va ser després de la mort del rei Ferran VII que aquells canvis es van començar a produir plenament. Segurament, el punt d'inflexió d'aquell procés històric va ser la Primera Guerra Carlina (1833-1839), en la que es van batre les forces partidàries del canvi polític contra les forces favorables al manteniment de absolutisme. A partir de 1833, en paral·lel a la guerra carlina, a Espanya es va produir un procés constituent que va suposar la fi de l'absolutisme monàrquic. En lloc seu, es va institucionalitzar un sistema polític parlamentari basat en dos partits: el progressista i el moderat que, a grans trets, es diferenciaven en aspectes relatius al poder i paper que la Monarquia havia de jugar en les noves institucions, la política econòmica i l'ampliació o limitació del sufragi, així com la prevalença de l'Església catòlica a les institucions. El sufragi era summament restringit, i es basava en la riquesa (sufragi censatari). El 34 començava el desvetllament dels partits polítics com a forces parlamentàries, produint-se la divisió, dins del liberalisme, entre liberals moderats (conservadors), liberals progressistes i, amb força a partir de 1840, l'emergent partit republicano-demòcrata.

En aquell context de canvis constants i progressius, va néixer Joan Prim i Prats, personatge que va jugar un paper transcendental en la història d'Espanya del s. XIX. La

seva carrera va començar de ben jove, quan a instàncies del seu pare es va presentar voluntari per combatre a la Primera Guerra Carlina, unint-se de les forces liberals. Joan Prim va participar en diverses batalles, guanyant fama de combatent abrandat. Progressivament, va anar ascendint dins l'escalafó militar, fet que li va permetre entrar en contacte amb diversos personatges influents de l'alta oficialitat de l'Exèrcit liberal.

Al llarg de tot aquell període es van promulgar diverses constitucions, algunes de més progressistes, d'altres de més moderades, sempre en funció de les majories parlamentàries i dels governs de torn. Així mateix, en aquell context, hi van jugar un paper molt important els militars, bàsicament, perquè representaven la institució nacional més sòlida per garantir l'estabilitat governamental. Per altra banda, la presència dels militars era una constant del període, arreu del món.

Entre els anys 30 i 40, es van succeir un conjunt de governs i es va promulgar més d'una constitució, tot fent-se palès l'enfrontament entre els dos partits del sistema. Tanmateix, els moderats van acostumar a presidir la majoria dels governs i, mercès el sistema electoral restringit, solien gaudir de majoria parlamentària front els progressistes. Una altre raó que explica la prevalença moderada era el fet que la reina Isabel I, abans de la seva majoria d'edat, la seva mare i reina regent Maria Cristina, van optar clarament per afavorir els moderats. Conseqüentment, els progressistes van recórrer al suport dels militars per fer valdre els seus interessos, ja que les eleccions es duien a terme amb sufragis limitats a les classes més altes i organitzades pel govern que les convocava. D'aquesta manera, s'explica que durant aquells anys es produïssin un conjunt de cops d'Estat liderats per militars, alguns d'ells amb èxit, que van portar els progressistes momentàniament al poder. Tot i així, el recurs al pronunciament (proclama de rebel·lia feta des de la perifèria amb la voluntat de sumar forces i enderrocar determinat govern) i els cops d'Estat (pronunciament fet, generalment, al cor dels organismes polítics de l'Estat) van ser un recurs emprat per totes les forces polítiques: des de progressistes, a moderats, d'absolutistes a republicans. La majoria de moviments polítics van recórrer a la influència dels militars per accedir al poder, per protegir-se i per mantenir-s'hi. Aquests militars van rebre el nom d'*espadones*, generals de l'Exèrcit que lideraven els aparells dels partits polítics i que constituïen la principal via per garantir l'accés al poder i el manteniment estabilitat governamental.

Prim, en un principi, es va adscriure al Partit Progressista, *espadón* del qual era el general Espartero. Sent el cap de l'exèrcit liberal en la guerra civil, Espartero va esdevenir la figura central del liberalisme. Tanmateix, després d'una dinàmica repressiva que va assolir el seu punt àlgid en les successives revoltes que es van produir durant la seva Regència a Barcelona, amb plantejaments republicans i obreristes, Espartero va caure en desgràcia el 1844, després que una revolució composta de moderats, progressistes anti-esparteristes i republicano-demòcrates l'obligués a exiliar-se.

Un cop exiliat Espartero, l'1 d'agost, el govern del progressista Joaquín María López, davant les pressions dels moderats, ordenava la dissolució de totes les juntes revolucionàries. A Barcelona, el dia 13, es produïen manifestacions reclamant la

formació d'una Junta Central que integrés les juntes locals de tot l'Estat. D'aquí provindrà la denominació de "centralistes" adjudicada a aquests sectors (quan, precisament, s'oposaven al centralisme de l'Estat i defensaven un model federal). El dia 17, Prim, nomenat Capità General de Catalunya, anava Barcelona per controlar la ciutat i, com Espartero el juliol de 1840, serà rebut amb mostres d'entusiasme. També seguirà el procedir d'Espartero al allunyar-se ràpidament dels revoltats i reprimir salvatge la revolta. Prim va ser l'encarregat de reprimir la revolta, mèrits pels quals va ascendir a brigadier i mariscal de camp. En un moment donat, els revoltats acusaran a Prim d'arribista, d'actuar mogut per l'ambició d'assolir la faixa de general. Prim, decidit a acabar amb la revolta, respondrà: "Sigui: caixa [taüt] o faixa [de general]!". El 25 de setembre, durant el setge de Girona, afirmava que els centralistes que se li presentessin serien afusellats, posant d'escuts humans del seu campament les dones i familiars dels revoltats.

El 44, bandejant els seus aliats, els moderats, de la mà del general Narváez, van aconseguir fer-se amb el control dels successius governs que es van anar formant fins el 1854, període que es coneix com la Dècada Moderada (1844-1854). Amb el control polític de les institucions per part dels moderats, Prim va ser contemplat amb recel per les noves autoritats, ja que a més d'estar políticament adscrit als progressistes, se'l considerava un personatge ambiciós, perillós i influent, de manera que al llarg dels anys posteriors se'l va destinar a va exercir diversos càrrecs fora de la Península Ibèrica, fos de governador militar a les colònies o bé d'ambaixador a altres països. Així mateix, al llarg d'aquells anys, Prim va tornar a combatre als carlins, que havien protagonitzat una nova insurrecció armada en diverses zones del país, entre 1846 i 1849. Malgrat tot, Prim no va caure en desgràcia, i el Ministre de la Guerra, Fernández de Còrdova, amic de Prim, el va nomenar capità general de Puerto Rico el 1847, on el seu autoritarisme i racisme contra els porto-riquenys van ser destacats. Va capturar al cap guerriller *L'Àguila*, alliberat sota la promesa de sotmetre's. Un cop alliberat, *L'Àguila* va robar-li el cavall a Prim, el qual el va capturar de nou i el va fer afusellar.

Joan Prim, ja convertit en general, va tornar a la primera fila de la política el 1854, quan es va produir un nou cop d'Estat que va culminar amb el retorn d'Espartero i la fi de deu anys d'hegemonia moderada. És el període conegut com a Bienni Progressista (1854-1856). Al costat del partit progressista, va participar en el govern la *Unión Liberal*, partit format pels més progressistes dels moderats i els més moderats dels progressistes, i que tenia com a principal valedor el general O'Donnell, company d'armes de la ja ancià general Espartero i antic veterà de les guerres carlines. Aquell partit va acabar per ascendir al poder, en un context de crisi, malestar popular i mobilitzacions obrers que va originar un seguit de protestes contra el govern arreu de l'Estat (particularment a Barcelona i Catalunya, però també a Castella, València, Saragossa...). Aquestes mobilitzacions van ser aprofitades pel general O'Donnell i el general Serrano per agafar les regnes del govern després que Espartero es veiés obligat a dimitir. La reina va recolzar O'Donnell, que va ser nomenat president el 14 de juliol de 1856 i va declarar l'Estat de guerra a tota Espanya. Davant la tancada que van dur a terme prop d'un centenar de diputats en el Congrés de Diputats, O'Donnell va bombardejar l'edifici. Les revoltes contraries a la reacció d'O'Donnell van ser reprimides,

també a Barcelona, amb bombardejos. El dia 22 de juliol, la revolta, que s'havia tornat en revolta defensiva de tipus progressista, havia estat derrotada. Gràcies al suport polític dispensat per la reina Isabel II, la *Unión Liberal* va fer-se amb les regnes del govern. Davant d'aquella oportunitat, Prim es va adscriure a la *Unión Liberal*, fet que li va permetre continuar impulsant la seva carrera política.

La nova gran oportunitat que Prim estava esperant per continuar ascendint en l'exèrcit es va presentar l'any 1859, amb l'esclat de la Guerra d'Àfrica, que va enfrontar Espanya amb el soldanat del Marroc. Els diversos enclavaments espanyols del nord d'Àfrica, com Alhucemas, Ceuta o Melilla, sovint havien estat objecte d'atacs perpetrats per les tribus de la zona del Rif. Després d'un assalt rifeny sobre un destacament espanyol, Espanya va declarar la guerra al soldà del Marroc el 22 d'octubre de 1859, tot acusant-lo de perpetrar aquells atacs. Perdudes les colònies de l'Amèrica continental, l'imperialisme espanyol buscava nous objectius, fet que, en conjunció amb l'agudització dels problemes amb la pirateria barbaresca del nord d'Àfrica i la situació política en què es trobava Espanya, va acabar per desencadenar una guerra contra el soldà. La guerra va durar poc, fins el mes d'abril de 1860. Militarment, la superioritat espanyola era molt clara, de manera que després d'un conjunt de setges i batalles, les poc, mal equipades i disperses forces marroquines van ser derrotades. Les actuacions de Prim, al capdavant de tropes regulars i de Voluntaris catalans, a Castillejos, Wad Ras, Cabo Negrón i Tetuán, li van valer el reconeixement dels militars i polítics espanyols. Per la seva banda, al Marroc és recordat com un personatge sanguinari fins al punt que durant molts anys s'espantava les criatures amb la frase "Que ve Prim!".

Per altra banda, Prim despertava simpaties entre les classes mitjanes i la ciutadania més humil, especialment a Catalunya, ja que se l'identificava com un home políticament progressista, carismàtic i valent. Tot estava preparat perquè al cap de pocs anys després, Prim fos l'encarregat de liderar el moviment per ascendir al cim del poder, quan la *Unión Liberal* va acabar per demostrar les mateixes mancances polítiques que els vells partit moderat i progressista. L'auca arriba fins aquest punt biogràfic. Restava per descriure els episodis que el van dur a esdevenir cap de Govern, així com la seva mort...

El control absolut que exercia del partit moderat, juntament amb el seu immobilisme, les traves a la llibertat de reunió i expressió i els nombrosos casos de corrupció, van propiciar el retraïment electoral de progressistes i demòcrates, els quals van iniciar una intensa tasca conspirativa. La reina Isabel II, al lligar-se políticament amb els moderats, va quedar lligada a la seva dissort. A més, la seva mala fama havia arribat a nivells molt alts, tant pels casos de corrupció com per la dissoluta vida sentimental que se li atribuïa.

L'estiu de 1866, progressistes i demòcrates moderats, els fusionistes, arribaven al pacte d'Ostende per dur a terme una revolta que instaurés el sufragi universal (masculí) i directe. El general Joan Prim i Prats va ser el centre de la trama. Els firmants del pacte van ser el general Francisco Serrano Domínguez, Prim, Dulce, Primo de

Rivera, Caballero de Rodas, Topete, Nouvilas, i Serrano Bedoya. La mort de Narváez va deixar el govern a mans de González Bravo. L'ocasió semblava propícia pels conjurats. La majoria de generals estaven a desterrats a les Canàries. Prim va retornar de Londres, i va dirigir-se a Càdis, on va pronunciar-se el general Topete el dia 17, sumant-s'hi Prim el 18 i, el dia 19, la resta de generals implicats. El pronunciament va triomfar. Començava *La Gloriosa*.

El 1869 es va promulgar la primera constitució democràtica del país, amb sufragi universal i una àmplia selecció de drets i llibertats individuals. Hi havia separació de poders i control dels mateixos. Del juny de 1869 a desembre de 1870 el general Serrano va exercir de regent del regne, mentre els monàrquics buscaven un nou monarca. Descartats els carlistes i el príncep Alfons (amb la frase de Prim en referència a posar un membre de la dinastia borbònica, "*jamás, jamás, jamás!*"), els candidats van ser el duc de Montpensier de la casa francesa d'Orleans (que va aportar capitals a *la Gloriosa*), el vell general liberal Espartero, la candidatura prussiana de Leopold Hohenzollern-Sigmaringen (vetat pels francesos i un dels motius de la guerra franco-prussiana), Ferran de Coburg, rei de Portugal, amb els ulls posats sobre la unitat Ibèrica. Descartades unes i altres opcions, els progressistes es van acabar decantant pel duc d'Aosta, Amadeu I de Savoia, que va ser proclamat rei el 2 de gener de 1871.

El primer govern el va presidir el general Serrano, amb Prim a Guerra, Romero Ortiz a Estat, Topete a Marina, Laureà Figuerola a Hisenda, Ruiz Zorrilla a Foment i López Ayala a Ultramar. Es va excloure els demòcrates. Quan es va nomenar Serrano regent, Prim va passar a cap de Govern, fins que, el 27 de desembre va patir un atemptat, encara no esclarit. Recentment, s'han fet exhumacions i autòpsies que han tret conclusions diferents. El punt de debat és si algunes marques que presenta permeten afirmar que va ser estrangulat quan restava ferit després de l'atemptat. La darrera autòpsia indica que no, que va morir per causa de les ferides de l'atemptat.

L'atemptat va produir-se quan Prim es dirigia amb carruatge des del Congrés al palau Presidencial, on residia. Al carrer del Turc, (Avui c/ Marqués de Cubas) va ser assaltat i va rebre diferents descàrregues de pistoles i carabines. La majoria de proves apunten que va ser executat pel republicà Paul y Angulo amb una partida composta per nou homes, però amb raonables proves apuntant a la instigació i finançament de Felipe Solís, ajudant del duc de Montpensier, la cobertura de José Maria Pastor, cap d'escolta del general Serrano, i, potser, amb l'aportació de capitals dels centres antillans. Així ho va afirmar el líder independentista cubà Carlos Manuel Céspedes, amb el qual Prim havia establert contactes per prometre autonomia per l'illa i, tal vegada, abolir l'esclavitud. Prim havia parlat amb diplomàtics dels EEUUAA sobre la venda de la colònia. En tot cas, Serrano va tancar sense resoldre la investigació al prendre possessió de la presidència del Govern i del Ministeri de Guerra.

Moria una figura cabdal del liberalisme i la política espanyola i naixia un mite. Controvertit en vida, com molts dels mites liberals, també serà controvertit en la seva mort i memòria.

Qüestions:

- Elaboreu la [fitxa](#) d'observació i anàlisi del document.
- Identifiqueu en quins aspectes de la vida de Prim se centra aquesta auca.
- Per quines raons creus que hi havia tanta presència de militars en la política del segle XIX?
- Què va ser la revolució liberal? Quines característiques va tenir a Espanya?
- Quants atemptats contra presidents i caps de govern s'han produït al llarg de la Història d'Espanya?

Per continuar indagant:

Fonts arxivístiques

Documents no textuais

- [ANC1-59-N-492](#): Joan Prim i Prats amb uniforme militar. Autor: J. Laurent. 1861-1865
- [ANC1-160-N-618](#): Pseudo-auca que representa satíricament esdeveniments polítics de finals de segle XIX. Entre els personatges apareix el militar reusenc Joan Prim.
- ANC1-25-T-100: Carta del general Joan Prim i Prats des d'Ostende (Bèlgica) de 1866, on, el mateix any del document, es va arribar a un pacte dintre diferents forces polítiques, principalment entre progressistes i demòcrates, per tirar endavant el pronunciament conegut com *La Gloriosa*. Està adreçada a Manuel Palacios, escriptor i editor de premsa de Saragossa, i se li demana que contribueixi econòmicament amb els exiliats liberals.
- [ANC1-160-N-1013](#): Full titulat "*El General Prim al frente de su división en África*", amb la representació de sis files de deu soldats de la Guerra d'Àfrica dirigits pel General Prim. A la segona filera hi ha tres figures femenines que representen infermeres. Exemplar publicat amb el número 22.
- [ANC1-160-N-1009](#): Full titulat "*Ejército español. El General Prim en la Guerra de África*", amb la representació de quatre files de sis soldats de l'exèrcit espanyol, capitanejats pel General Prim. Exemplar publicat amb el número 17.

Altres fonts

Bibliografia

ANGUERA, Pere. *El General Prim: biografia d'un conspirador*. Barcelona: Edhasa, 2003.

FONTANA, Josep; VILLARES, Ramon (dir). *Historia de España*. Vol. 6, *La época del liberalismo*. Barcelona: Crítica; Marcial Pons, 2007-2013.

PAREDES, Javier (coord.). *Historia contemporánea de España*. Barcelona: Ariel, 1998.

RISQUES, Manel (dir.). *Història de la Catalunya contemporània: de la Guerra del Francès al nou Estatut*. Barcelona: Mina, 2006.